ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

ІІ МІЖВУЗІВСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ, ПРИУРОЧЕНА ДНЮ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ТА МОВИ

28 жовтня 2026 року

«СИЛА МОВИ: ДУХ, ЗБРОЯ, ІНТЕЛЕКТ»

Ірина ФАРІОН

Львів 2026

УДК 81’42:316.658

ПРОПАГАНДА І МОВА. МЕХАНІЗМ МОВНОГО ВПЛИВУ

Назар РОГУЛЯ
Науковий керівник Надія САЛАМІН,
викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова є не лише засобом спілкування, а й важливим інструментом формування уявлень людини про навколишній світ. За допомогою слів людина отримує інформацію, оцінює події, формує ставлення до інших людей, суспільних явищ і політичних процесів. Саме тому мова відіграє важливу роль у процесах інформаційного та психологічного впливу. У сучасному глобалізованому інформаційному просторі, мова перестала бути інструментом простої констатації фактів, перетворившись на потужне знаряддя опису реальності та контролю суспільної поведінки.

Тому, одним із найпомітніших різновидів такого впливу є пропаганда. Її метою може бути поширення певних ідей, цінностей, переконань або моделей поведінки. Важливу роль у цьому процесі відіграє саме мовне оформлення повідомлення, адже одна й та сама подія може бути представлена за допомогою різних слів і конструкцій, що викликатимуть у реципієнта різні асоціації та оцінки.

Британський дослідник Дж. Стенлі у праці How Propaganda Works розглядає пропаганду як різновид комунікації, яка використовує образи та ідеї для формування певного ставлення до соціальних явищ. [3] Дослідник звертає увагу на те, що пропагандистські повідомлення можуть впливати не лише через безпосереднє переконування, а й через формування певної системи понять, у межах якої людина інтерпретує навколишню дійсність.

Мова в цьому процесі є особливо важливою, оскільки саме за допомогою мовних одиниць відбувається сприйняття та класифікація реальності. Наприклад, називаючи одну й ту саму

групу людей різними словами, можна сформувати принципово різне ставлення до неї. Тому вибір лексики в інформаційному повідомленні ніколи не є абсолютно нейтральним.

У дискурсі інформаційно-психологічних операцій рф проти України мова відіграє подвійну роль. З одного боку вона є потужним інструментом для маніпулювання, адже «у масовій комунікації слово виконує сугестивну функцію впливу. Воно активізує уяву адресата, якщо звертається не до розуму, а до почуттів. Слово стає маніпулятивним механізмом, а вживання мовних одиниць з метою впливу на масову свідомість веде до руйнування системи цінностей і трансформації концептуальної картини світу». З іншого боку – мова стає мішенню, оскільки на території нашої Держави військово-політичне керівництво країни-агресорки вживає кардинальних заходів для повного витіснення з усіх сфер української мови замінюючи російською, таким чином трансформуючи мовну картину світу. [1], [4]

Одним із ключових механізмів пропагандистського впливу є емоційно забарвлена лексика. Слова можуть не лише повідомляти певну інформацію, а й викликати страх, обурення, співчуття, захоплення чи ненависть. У результаті емоційна реакція може передувати раціональному аналізу інформації. У проросійському інформаційному дискурсі щодо України систематично використовуються такі характеристики, як «нацисти», «неонацисти», «терористичний режим», «русофоби», а українську владу називають «київським режимом».

Дослідження DFRLab, опубліковане Atlantic Council, показало, що наратив «Ukrainians are Nazis» («українці — нацисти») є одним із повторюваних наративів щодо України ще з 2014 року і продовжує використовуватися після початку повномасштабного вторгнення. [5]

Іншим механізмом є маніпулятивне перейменування чи підміна понять. Воно полягає у використанні коротких, емоційно забарвлених характеристик, які спрощують складне явище та зводять його до однієї ознаки. Підміна понять, може замінити детальне пояснення явища й тим самим спрямувати ставлення аудиторії до людини, групи або події.

Дуже показовим прикладом мовного впливу є заміна слова «війна» / «вторгнення» словосполученням «спеціальна військова операція». Російські пропагандисти сформували низку слів та словосполук, за допомогою яких намагаються контролювати ситуацію та суспільство у рф. Окупацію Криму у 2014 р. російські пропагандисти і надалі у своїх медіа називають "приєднанням" Криму та Севастополя до "їхньої історичної Батьківщини".

Спеціальна військова операція – словосполука, якою Путін назвав у своїй промові 24 лютого 2022 р. російське повномасштабне вторгнення в Україну і яке вже четвертий рік вживають пропагандисти в російських та проросійських медіа України та світу на позначення бойових терористичних дій росії на території України. Слово війна, як уже було сказано вище, заборонене в рф. Мета такого вживання проста: применшити трагедію того, що відбувається в реальності. Мовляв, нічого страшного немає, росія просто проводить так звану спеціальну військову операцію, щоб захистити російськомовних українців на тимчасово окупованих територіях та свої території від київського режиму / Заходу / НАТО / США. [2]

Ще одним поширеним механізмом є протиставлення «свій – чужий». За допомогою займенників, назв груп та оцінних характеристик створюється поділ на «нас» і «них». Наприклад, використання конструкцій «ми – вони», «наш – їхній», «захисники – вороги» може формувати відчуття належності до певної групи та водночас дистанціювати людину від іншої групи. Наприклад, у прокремлівських матеріалах російські військові можуть називатися «визволителями», тоді як Україна описується як територія, яку необхідно «звільнити». EUvsDisinfo наводить приклади тверджень, у яких російські воєнні дії описувалися саме як «liberation» («визволення») України. У такій мовній конструкції змінюється сама роль учасників події: той, хто здійснює напад, у повідомленні постає як «визволитель», а держава, яка чинить опір, — як об'єкт «визволення». Цей приклад добре демонструє, що пропагандистський вплив може здійснюватися не тільки за

допомогою окремих образливих слів, а й через зміну ролей учасників події за допомогою мовних номінацій.

Тож мова є потужним інструментом, який росія використовує у своїй інформаційно психологічній війні проти України та її народу. Для цього пропагандисти застосовують метод підміни понять, називаючи речі, події, явища видуманими словами, такими словами та сполуками слів, які вигідні їм. [2] У сучасному інформаційному середовищі здатність розпізнавати такі механізми є важливою складовою медіаграмотності. Усвідомлення того, як саме мовна форма впливає на сприйняття змісту, дає можливість критичніше оцінювати інформаційні повідомлення та відокремлювати фактичну інформацію від її оцінної інтерпретації.

Тому важливо розвивати критичне читання та медіаграмотність. Під час сприйняття інформації доцільно звертати увагу на джерело повідомлення, добір лексики, наявність емоційно забарвлених слів, повторюваність певних тверджень, протиставлення груп та відсутність альтернативних поглядів.

Таким чином, знання механізмів мовного впливу допомагає людині не просто отримувати інформацію, а й аналізувати способи її подання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьменко В. І. Мова як інструмент і мішень: роль пропаганди в інформаційно-психологічних операціях рф (на матеріалі медіа тимчасово окупованих територій). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2026. С. 78–81.

URL: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.77.17

2. Лебеденко Н. Мова як інструмент російської маніпулятивної пропаганди. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”: журналістика. 2026. С. 130–136. URL: https://doi.org/10.23939/sjs2026.01.130.

3. Al-Sumait F. Y. How Propaganda Works. Bristol University Press. 2017. P. 420–423. URL: https://doi.org/10.1080/23269995.2017.1285623.

4. Lesia Fedorenko. Development of Scientific Thought: Innovations, Achievements and Prospects. Лінгвістичний вимір

інформаційних і психологічних операцій рф проти України. 2025. P. 79–82. URL: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-601-0-21.

5. NIKA ALEKSEJEVA. Narrative Warfare. 2025. URL: https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/narrative-warfare/

УДК 811.161.2’272:355.01

ДЕРЖАВНА МОВА ЯК РУБІЖ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ ТА ЧИННИКИ МОВНОЇ СТІЙКОСТІ

***Іван ГОРНЯКОВ**,*
молодший науковий співробітник НДЛ СОП НЦСВ, Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного
Микола ІВАНИШИН,
молодший науковий співробітник НДВ ВВД НЦСВ, Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного

Від лютого 2022 року Україна протистоїть агресорові одночасно на кількох фронтах. Поряд із бойовими діями триває інформаційна війна, у якій противник прагне посіяти в суспільстві паніку, зневіру та розбрат. Головним знаряддям у цій боротьбі є слово, тож питання мовної безпеки безпосередньо пов’язане з обороноздатністю держави.

Авторами державна мова розглядається як важливий складник інформаційної безпеки України, проаналізовані найпоширеніші загрози в мовній сфері та охарактеризовані чинники, що забезпечують мовну стійкість громадян в умовах воєнного стану.

Росія впродовж десятиліть неправомірно використовувала мовне питання як інструмент тиску на Україну. Міф про «захист російськомовних» слугував виправданням анексії Криму та окупації частини Донбасу у 2014 році, а згодом став одним із пропагандистських приводів для повномасштабного вторгнення,